

Az úr, aki minden szavát kétszer is megfontolta

Sárközy Tamás kormányzástani elmékedéseiről

Oké vagy kampec

Sárközy Tamás tévedett. De nincs okunk kárörömrre.

Kezdjük a közepén.

Kormányzástani elmékedései trilógiájának¹ második kötetét 2014-ben ugyanis azzal zárta: „reális alternatíva”, hogy kiszámíthatóbb, nyugodtabb kormányzás következik, mint a megelőző négy esztendőben, vagyis valamiféle stabilizáció jövend, „főleg akkor, ha nem rövid távon gondolkodunk”. Bár egy másik szellemóriás, John Maynard Keynes bölcs meglátása szerint hosszú távon mindannyian halottak vagyunk, nagyvonalúan tekintsünk el most ettől az elhanyagolható szemponttól. Tegyük úgy, mintha újabb négy-öt év kellően hosszú táv volna ahhoz, hogy megállapítsuk, bekövetkezett-e a stabilizáció, teljesült-e Sárközy reménykedéssel vegyített jövendölése. Az a sajátos mix, amely valamennyi koktéliját zamatossá, egyben fanyarrá teszi.

A mérlegelés mércéjének is meghagynám egyelőre Sárközyt magát (van másik mérce is, de erről majd később). Hiszen öt éve szép kis szervezetőt írt arról, mit ért kiszámíthatóbb, nyugodtabb kormányzáson.

„Meg kell szüntetni a 2010–2014-es kormányzati ciklusban kialakított államszervezet–államműködés nyilvánvaló torzulásait, túlhajtásait”, amelyeknek hat tényezőjét gyűjtötte csokorba: a jogállamiság túlzott korlátozását, a kiszámíthatatlan turbójogalkotást, a piaci mechanizmusok indokolatlan háttérbe szorítását, a nemzeti érzés eltúlzását, az elavult konzervatív ideológia erőszakos terjesztését, a stiláris durvaságot, a kulturálatlanságot.²

Hát nem. Sőt.

A rendszerváltozás előtti s utáni korok legszemlelesebb jogászprofesszorának 2014-es diagnózisa szerint a közjogi, a gazdasági és a társadalmi stabilizáció első lépéseként az Alaptörvényt és a hozzá csatlakoztatott sarkalatos törvényeket kellene rendbe tenni. Ki kellene venni az Alaptörvényből az ideológiai kinyilatkoztatásokat, visszaállítani az Alkotmánybíróság teljes hatáskörét. Minőségi jogalkotás kívántatik meg, és jogbiztonság. Ki kell iktatni a bíróságra, ügyészségre nehezedő politikai nyomás minden formáját, csökkenteni a túlzott központosítást. Bocsánat, az utóbbi Kornai János kifejezése, Sárközy túlcentralizáltságot említ. A különbségtétel akkor lényegtelen volt, mára más értelmet kapott. (De erről is később.)

¹ *Magyarország kormányzása 1978–2012*. Park Könyvkiadó, 2012. *Kétharmados túlzás-kormányzás 2010–2014*. Park Könyvkiadó, 2014. *Illiberális kormányzás a liberális Európában*. Park Könyvkiadó, 2019.

² *Kétharmados túlzás-kormányzás*, 385. oldal.

„Szerintem a magyarok többsége elutasítja a keleties autokráciát, és elfogadja a fontolva haladó, nemzeti értékeket megőrző nyugatias modernizációt. Magyarország „bugyet oké” (Bujtor István)? Mert ha nem, úgy nekünk „kampec”. Oszt jó napot.”³

Ha jól érzékelem, vannak, akiknek 2014 óta nagyon is oké. Másoknak kampec. Nem keveseknek. A nyugatias modernizáció elakadt folyamatát pedig láthatóan egyre jobban maga alá gyúri a keleties autokrácia. Az „oszt jó napot” gőgje négy év alatt uralkodóvá vált.

Gyorstalpaló

Aki nem tud sárközyül, könnyen becsapódhat.

Nem árt résen lenni.

Az elmúlt három évtized történetét Sárközy valahogy úgy látja, és úgy is láttatja, hogy az inga ide-oda lengett. Ehhez az ingás nézőponthoz középen kell állni. Legfeljebb a középpont az idő múlásával áthelyeződik.

A 2012-es kezdeteknél még itt a közép: „Ezt a könyvet a pártonkívüliség és a pártsemlegesség jegyében, »középről« szerettem volna megírni. Nekem szinte »tök mindegy«, hogy balközépről vagy jobbközépről kormányoznak, csak a kormányzás legyen szakszerű és kulturált.”⁴ Hat évvel később a „tök mindegy” bal- vagy jobbközép nézőpontot a sutba dobja, ha tetszik, némi életbölcsessel árnyalja: „Szeretném megélni, hogy Magyarországon »régi vágású kereszténydemokrata« kormányzás (Orbán Viktor kifejezése 2018 májusában) folyjon, és ebben a

mondatban a »régi vágású« szó igen fontos. A régi vágású kereszténydemokrácia ugyanis nagyon nem illiberális (Orbán Viktor ellenkező állítása 2018 júliusában).”⁵

Aki a kötetek olvasása közben az ingáról mint olyanról elfeledkezik, könnyen bajba kerül. Előbb-utóbb borítékolhatóan bosszús lesz. Sőt mérges. Ki jobban, ki kevésbé, ki hatalmi pozícióból, ki elnyomottiból. De ha a gondolatai nem kalandoznak összevissza, hanem a Sárközy által helyesnek vélt irányban haladnak, nagy igazságoknak jöhet a nyomára.⁶

Ehhez kéretik az alábbi Sárközygyorstalpalót elvégezni. Krátkij kurzsz (short version) pályakezdő olvasóknak.

A középkezdés, azaz a rendszerváltás után Magyarország importálta a nyugati demokráciát, szuperjogállamot épített ki, és erőltetett modernizációval próbálkozott. Sólyom László vezetésével az Alkotmánybíróság társalkotmányozói szerepet vívott ki magának, Európa egyik legerősebb, „túlterjedt, túlépített” jogállama épült ki. Mindez Sárközy felfogása szerint kilengés volt – nem balra, hanem a kormányzás hatékonyságát rontó államszervezet felé, amelyet eluralnak a fékek, ellensúlyok.

A folyamat 1998 és 2002 között megszakadt, Orbán Viktor első kormánya perszonifikált, vezérelvű modern médiamarketing-kormányzást folytatott, ekkor rakták le Narancsisztán alapjait. Kilengés ez is – nem jobbra, hanem a jogál-

³ *Kétharmados túlzáskormányzás*, 387. oldal.

⁴ *Magyarország kormányzása 1978–2012*, 439. oldal.

⁵ Illiberális kormányzás a liberális Európai Unióban, 18. oldal, kiemelés az eredetiben.

⁶ V. ö. Örkény István: *Az élet értelme*. In: *Egy-perces novellák*.

lamiság korlátainak feszegetése felé. Csakhogy a választóknak akkor még sok volt a hiperaktivitás, „veszélyforrásnak minősítették Orbán konfliktuskezelő, »balhézó« karakterét”, Győző fia, Viktor háborús retorikáját, kíméletlenségét, gátlástalanságát. Inkább a jóléti rendszerváltásra szavaztak, ám annak nem voltak meg a gazdasági alapjai. „Intézményi rendszerváltozást” kaptak helyette. Kiábrándultak. Kitért a politikai hidegháború. A konszenzusos demokrácia konfliktusos demokráciába váltott át. A kormányzás hatékonyságát a szuperjogállam korlátozta. 2006 után a baloldali blokk totális kudarcot szenvedett. A választók úgy vélték – néhány liberális értelmiségit is közéjük sorolva –, hogy „elég az impotenciából, jöjjön akár a némi erőszak is”.

„A rendszerváltozás szabadság- eszméje húsz év alatt elhervadt.”⁷ Elkezdődött az egész pályás letámadás, a harmadik köztársaság véget ért, a nyugati típusú modernizációs kísérlet elbukott.⁸

Az ingát 2010-ben megint a jogállamiság korlátai felé lendítették meg. Át is törte őket. Négy évvel később „ellenhatalmi jelleggel működő, kormánytól független hatalmi ág lényegében nem maradt”, a gazdaságban félpiacon-féllállami struktúra jött létre, a politikai hatalmat bebetonozták, az államszervezetet jelentős mértékben centralizálták, „a vezérdemokrácia jegyében autokratikus vonásokkal is rendelkező de facto prezidenciális kormányzás” következett. A fordulatot Sárközy így minősíti: alrendszerváltozás történt, de

a polgári parlamentáris rendszeren belül – noha elmozdulás a putyini modell felé.⁹ Az Európai Unió gazdasági és jogközösségén belül azonban szerinte nem lehet Putyin módra uralkodni.

Az ide-oda lengő inga metaforájából következnek Sárközy tisztes ajánlata, hogy a negyedik köztársaságban a túlhajtásoktól meg kell szabadulni. A 2014-es esztendő kötetzáró dilemmája az volt: vagy önkorrekciónak, vagy permanens forradalomnak, harcra kell menni a végsőkig.

Sárközy az előbbire voksolt. Tévedett. Az *Illiberális kormányzás a liberális Európai Unióban* című, idén megjelent mű nagy kérdése az volt, vajon belátja-e.

Farönkökből vaskarikák

Belátta. A maga módján.

„E sorok írója is azt hitte, a kezdeti túlzó kormányzati intézkedések csak az inga kilengését jelentik, de hamarosan kiderült, jóval többről van szó.”¹⁰

Mennyivel többről?

Mindjárt az előszóból megtudjuk, nyilván a későbbi esetleges félreértések elkerülése végett, hogy egy polgári kormány az európai civilizáció fogalomrendszere szerint nem lehet radikális és populista, nem folytathat permanens válságkormányzást, nem tekintheti elsődleges politikai eszköznek az Alkotmányt, nem lehet a politikája lényege a „gazdagodás”, a korrupció, nem értelmezheti át a népszuverenitásra hivatkozva a jogállamiságot, nem csökkentheti a jogbiztonságot, nem alkalmazhat „részlegesen erkölcstelen” eszközöket.¹¹

⁷ *Illiberális kormányzás*, 70. oldal.

⁸ *Kétharmados túlzáskormányzás*, 112. oldal.

⁹ *Kétharmados túlzáskormányzás*, 353. oldal.

¹⁰ *Illiberális kormányzás*, 70. oldal.

¹¹ *Illiberális kormányzás*, 14. oldal.

Részlegesen sem lophat? – kérdeznék visszánk.

Ám félre az akadékoskodással, a látlelet ezúttal is imponáló. Ragadjunk ki néhány szemelvényt a jelenségek könyvéből, lássuk csak, hol élünk.

Terjed a bírói ítéletek durva hangnemű politikai kritikája.¹² A közmédiók erőteljes kormányzati befolyás alá kerültek, ezzel meglehetősen gátlástalanul élnek is,¹³ a politikai küzdelem harci eszközeként működtek őket.¹⁴ A külpolitika erkölcsileg megalapozottan kifogásolható (lásd a gyilkos Safarov kiadása az azeri kormánynak gazdasági előnyökért cserébe),¹⁵ a korábbi külügyi vezetést egy fiatal, zömmel képzetlen, agresszív csapat váltotta fel.¹⁶ Orbán Viktor szembefordult a nyugati civilizáció alapjául szolgáló piaci és jogállami renddel.¹⁷ Tömegpolitizálást folytat, elitellenes, az ő világában az átlagembereket manipulálni kell adott esetben hazug vagy elferdített tényállásokkal. A politikai ellenfelet le kell járítani, bűnözővé nyilvánítani, nevetségessé tenni.¹⁸ Magyarország nem az északhoz, a nyugathoz közeledett, hanem a délhez, kelethez.¹⁹ A közigazgatásban a politikai hűség az elsődleges, nem a szakértelem.²⁰ A korrupció a társadalmi-gazdasági élet szinte minden területén jelen van.²¹ A kormány túlhajtotta az emberi jogi szervezetekkel szembeni fellépést.²²

¹² I. m. 95. oldal.

¹³ I. m. 102. oldal.

¹⁴ I. m. 159. oldal.

¹⁵ I. m. 108. oldal.

¹⁶ I. m. 222. oldal.

¹⁷ I. m. 147. oldal.

¹⁸ I. m. 156–157. oldal.

¹⁹ I. m. 170. oldal.

²⁰ I. m. 183. oldal.

²¹ I. m. 205. oldal.

²² I. m. 243. oldal.

És így tovább.

Kihagyott volna valamit? Ha valóban a részletekben van az ördög, akkor ez már így is maga a pokol. Kérdés, hányadik bugyránál tartunk.

Sárközy, a decens magyar úr, a tekintélyes professzor, az egyetemisták kedvence, a cinikus, mégis megbocsátó hangú elbeszélő ennek eldöntését az olvasóra bízta. Ám olykor lemossa a sminkjét, és félreértetlenül fogalmaz. Jellemző, hogy ennek két minősített esete a tolvajlás és a bunkóság (bár egyik kifejezést sem használja). Mindkettőt háttározottan elutasítja.

A tolvajlásra az orbáni rendszer egyik főideológusától, Tellér Gyulától kölcsönöz kategóriát, „harmadik eredeti tőkefelhalmozás”-ként elmélkedik róla, de teljesen nem spórolja meg a saját minősítést sem. Jogilag pontosan írja le, hogyan grüндolták a „fideszes nagycsaládot”, hogyan jött létre *politikai alapon állami közhatalmi támogatással egy új tőkésréteg*.²³ Törvénykezési úton, a jogalkotás magánosításával. Irányított közbeszerzésekkel. Állami feltőkésítéssel. Vissza nem utasítható ajánlatokkal. Közpénzszivattyúval, azaz közpénzek magánzsebekbe csatornázásával. A politikuscsaládok gazdagításával. A lényeg: „Orbán Viktor a Fideszben nemcsak politikai, hanem gazdasági téren is egyeduralkodóvá vált.”²⁴ Ami pedig a folyamat erkölcsi minősítését illeti, e téren Sárközy nem hagy szemernyi kétséget sem: az új nemzeti burzsoázia nem megfelelő erkölcsi alapokon jött létre, nem is azon nyugszik, és „a hiányzó erkölcsi alap az egész rend-

²³ I. m. 305. oldal, kiemelés az eredetiben.

²⁴ I. m. 309. oldal.

szert bomlasztja”, ezért indokolt lenne „e folyamat sürgős befejezése”.²⁵

Persze nem fejezték be. Nem vették magukra.

A bukóság pedig már-már elviselhetetlen ebben az itt-ott autokratikus jegyeket is felvillantó, csaknem polgári kormányzásban. Szörnyű, hogy Orbán Viktor úgy fog kezdet, hogy másik keze a zsebében van, vonja meg kérelmetlenül a határokat Sárközy, aki jóhiszeműen úgy véli, a nadrág is azért „buggyos”, mert viselője igyekszik megszerezni az utca emberének rokonszenvét. Számára a kormányzati kommunikáció „borzasztóan primitív”,²⁶ a parvenü tőkésréteg urait-hölgyeit vad birtoklási vágy, gátlástalanság, agresszivitás, bárdolatlan stílus, nagyképűség, feltűnéseltetés, luxusfogyasztás jellemzi,²⁷ „orbitális marhaság”, ha az energetikai államtitkár rózsafüzérrel űzi ki a Soros György nevű ördögöt,²⁸ és ami a legfontosabb: egy kereszténydemokrata kormányzásban nem fogadható el, hogy a cél szentesíti az eszközt.²⁹ Egyébiránt pedig történelmet hamisítani sem helyes.³⁰

Eme rettenetes vétkek s ízléstelenségek mellett nyelvilag szinte eltörpülnek a negyedik Orbán-kormány alapvető jellemvonásai. Azok stílusosan megragadható módon alig-alig idegesítik Sárközyt, csak úgy, lazán

²⁵ I. m. 311. oldal.

²⁶ I. m. 364. oldal.

²⁷ I. m. 307. oldal.

²⁸ I. m. 170. oldal. Utalás arra, hogy a KDNP-s Aradszki András, a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium energetikai államtitkára azt mondta az Országgyűlésben, hogy a Sorosterv a Sátán legvégső támadása, amivel szemben a rózsafüzér erejével kell felvenni a harcot. Sarkadi Zsolt: *Elmebaj*. 444.hu, 2017. október 17.

²⁹ I. m. 396. oldal.

³⁰ I. m. 395. oldal.

sorolgatja őket. Ilyen a populizmus, a de facto prezidenciális kormányzás, a pusztanacionalizmus, a jogállamiság átértelmezése a népszuverenitás jegyében, az unortodox gazdaságpolitika, a tradicionális humánpolitika; a lényegi vonások közül csupán az eredeti tőkefelhalmozást túri rosszul.³¹

Új alrendszer jött létre, összegzi. De a polgári rendszeren belül, fűzi hozzá a felsoroláshoz.

Csakhogy a kör bezárult. Mert idézzük csak vissza az alapvetést a 14. oldalról: *egy polgári kormány nem lehet radikális és populistá, nem folytathat permanens válságkormányzást, nem tekintheti elsődleges politikai eszköznek az Alkotmányt, nem lehet a politikája lényege a „gazdagodás”, a korrupció, nem értelmezheti át a népszuverenitásra hivatkozva a jogállamiságot, nem csökkentheti a jogbiztonságot, nem alkalmazhat „részlegesen erkölcstelen” eszközöket. Legalábbis „az európai civilizáció fogalomrendszere szerint”.* (Kiemelés tőlem – F. Z.)

Akkor most mi van hogyan? Polgári kormány nem lehet radikális és populistá, de Orbán radikális és populistá kormányzása polgári? Egy polgári kormány nem értelmezheti át a jogállamiságot a népszuverenitás jegyében, de a jogállamiságot a népszuverenitás jegyében átértelmező Orbán-kormány mégiscsak polgári? Egy polgári kormány nem folytathatja az eredeti tőkefelhalmozást, de a politikája lényegének a gazdagodást tekintő Orbán-kormány csak azért is polgári? Netán kívül esünk az európai civilizáció fogalomrendszerén?

³¹ I. m. 147. oldal.

Vagy a fogalmakkal van baj, vagy valami mással. Mert Sárközy végső következtetése szerint erre a magyar kormányzásra *általában* nem jellemzők a diktatórikus vonások, ez nem is autokrácia. Ez az alrendszer belefér a polgári társadalmi rendbe, csak annak késői, felemás kelet-európai változata.³²

Lefordítom: ez nem európai civilizáció. Aki közvetetten vagy közvetve ezt állítja a magyar társadalomról, annak végzetesen lesújtó véleménye van róla. Csak éppen álcázza ezt a véleményét.

Itt élünk. Úgy kell nekünk.

Más mércékkel

A kérlelhetetlen részletek és a kegyes minősítés kettőssége. Ez adja az *Illiberális kormányzás...* feszült-ségét.

Ettől lesz ideges az olvasó, ha az lesz.

De ha más mércét veszünk, Sárközy minősítése elhalványul.

Kezdjük Kornai Jánossal, akinek Sárközy szinte minden sorát betéve tudja. Még azt is megkockáztatom: mély tudóstársi tisztelettel tekint rá. A Harvard és a Corvinus emeritus professzora Orbán Viktor kormányzásának nyolcadik hónapjában ezt írta: „Ami a politikai szférában végbement, azt könnyű összefoglalóan jellemezni. A demokrácia több fontos intézményét szétrombolták – Magyarország autokrácia lett.”³³ Ezt azonban akkor még publicisztikai fordulatként lehetett olvasni, és beleborzongani, hiszen Kornainak nem szokása a túlzás, minden megállapí-

tását hosszadalmas mérlegelésnek veti alá. Például amikor valaki sok-sok évtizede azt találta mondani, hogy a szovjet gazdaság nem működik, azonnal kijavította: dehogynem működik, csak hiányokkal, sorban állásokkal, rossz hatékonysággal. Éppen az a lényeg, hogy hogyan működik, ez egy rendszer jellemzője, a szovjeté is, ezt kell megfejteni. Ezért volt különösen megrázó a kornai, 2010-es diagnózisa Orbán Viktor kezdődő országlásáról.

Talált. Bár tévedett volna.

Kornai ekkor a tőle megszokott precizitással önellenzőzésbe kezdett, és öt évvel később tudományos alapos-sággal előállt átdolgozott rendszerparadigmájával,³⁴ benne a politikai-kormányzati formák tipológiájával. Ebben a demokrácia és a diktatúra mellett megjelöli – globálisan egységes jellemzők alapján – az autokráciát, és a vázszerkezetig csupasztítja annak jellemzőit. Egy: a kormány békés, civilizált procedúrával nem váltható le. Kettő: csak formálisan léteznek vagy gyengék azok az intézmények, amelyek együttesen garantálnák a leválthatóságot. Három: van legális parlamenti ellenzék, a választásokon több párt indul. Négy: nincs terror (tömeges kényszertáborok és kivégzések), de szórványosan felhasználnak különböző eszközöket a politikai ellenfelekkel szemben (hamis indoklással börtönbüntetés, esetleg politikai gyilkosság).

A félreértések elkerülése végett: ez nem a magyar autokrácia jellemzője, hanem valamennyié.

³² I. m. 388. oldal.

³³ Kornai János: *Számvetés*. Népszabadság, 2011. január 6.

³⁴ Kornai János: *Még egyszer a rendszerparadigmáról*. Közgazdasági Szemle, 2016. október, In Kornai János: *Láttelel*. Tanulmányok a magyar állapotokról. HVG Könyvek, 2017.

Nézzük, miképp jelennek meg ezek a jellemzők Sárközynél! Egy: a kormány leválthatóságával – ami Kornainál Schumpeter nyomán alapkategória³⁵ – Sárközy nem foglalkozik, azt sugallja, hogy ez a hatalom, megszelídítve megfelel a magyar népléleknek. Kettő: az intézményeknél hosszasan időz, és látteleletéből kicseng, hogy a demokratikus garanciákat nagyon is hiányolja. Három: az ellenzéknek csak elvétve említi meg – ami egy kormányzástani műnek aligha róható fel –, bár egy helyen a balliberális képviselők országgyűlési szereplését „szánalmasnak” minősíti;³⁶ az ellenzéki pártok és mozgalmak erőtlenségét, gyengeségét pedig nem hozza összefüggésbe a kormányzás autokratikus vonásaival. Négy: teljesen egyetért azzal, hogy nincs terror, diktatúra, mindemellett felveti, hogy „a büntetőjog nem válhat a politikai bosszú, a politikai lejáratás eszközévé”,³⁷ és úgy véli, rontja a kormányzás hitelességét, ha az a gyanú, hogy az adóhatóságot, a rendőrséget, az ügyészséget politikai célokra használják.

Arról nem beszél, mi a teendő, ha van ilyen gyanú. Netán kellően alapos.

Most vegyük sorra Kornai tipográfiájából az autokrácia másodlagos jellemzőit. Egy: a parlamenti ellenzékkel szemben represszív eszközöket alkalmaznak. Kettő: gyengék és nem függetlenek a „fékek és

ellensúlyok” szerepére hivatott intézmények. Három: szinte minden fontos tisztségre az uralkodó csoport a saját embereit nevezi ki. Négy: a kormánnyal szembeni civil ellenállásnak nincs törvényi korlátja, de a civil szféra gyenge. Öt: a participáció jogi keretei léteznek, de gyakorlatilag nem érvényesülnek. Hat: a sajtószabadságot jogi és gazdasági eszközökkel korlátozzák.

Nézzük, hogyan bukkannak fel ezek az elemek Sárközynél! Az ellenzékkel szembeni represszív eszközökkel nem foglalkozik, az Országgyűlés házszabályi szigorításait megértően fogadja, beleértve azt is, hogy az elnök maga vethet ki bíróságot annak megsértőire, itt is csupán a „vaskos túlzások” miatt szomorkodik. De a turbójogalkotást, a frakciótörvénykezést, a jogalkotási törvény gyakori kijátszását, a jogalkotás magánosítását – a nyílt gazdasági előnyök törvénybe iktatását –, a jogszabályok gyenge minőségét folyamatosan bírálja. Kettő: nem hagy kétséget afelől, hogy a fékek és ellensúlyok szerepére hivatott intézményeket szerinte is radikálisan meggyengítették, a bírói hatalom elleni támadásokat elutasítja, és nem ért egyet az Alkotmánybíróság jogkörének a szűkítésével sem. Három: határozott véleménye, hogy „*a politikasemleges közigazgatás hagyományos elve végképp megdőlt*”, és a kormányzati szervezetekben „*a politikai hűség lett az elsődleges, nem a szakértelem*”.³⁸ Négy: a civilekkel szembeni kormányzati fellépést elítéli, a ténykedésüket korlátozó törvényért sem lelkesedik, de elvárja az emberi jogi szervezetektől, hogy

³⁵ Kornai a tipográfiájában Schumpeter 1942-es *Kapitalizmus, szocializmus és demokrácia* című könyve nyomán kulcskérdésnek tartja azt a procedurális jellemzőt, hogy a hatalmat békés úton le lehet-e váltani.

³⁶ *Illiberális kormányzás*, 177. oldal.

³⁷ I. m. 280. oldal.

³⁸ *Illiberális kormányzás*, 182–183. oldal.

ne lépjenek túl küldetésükön, közvetlenül ne politizáljanak. Őt: az egyeztetés hiányának a motívuma itt-ott felbukkan. Hat: az állam és a klientúra birtokában lévő média túlhatalmát, kialakulásának fokozatait Sárközy részletesen elemzi, annak stílusától, hangnemétől iszonyodik.

Azért mindennek van határa.

Összességében Sárközy és Kornai láttelele durván kétharmados arányban megegyezik. Sőt ezen túl is, hiszen Orbán rendszerét egyikük sem tartja diktatúrának (csakúgy, mint az ötvenes évek terrorját felnőtt fejvel átélt nagy gondolkodók többsége). Abban is egyetértenek, hogy Magyar Bálint posztkommunista maffiaállamát sem tekintik jó definíciónak;³⁹ Kornai szellemes megjegyzése szerint egy keresztapa nem leváltja az ellenfeleit, hanem lelöveti őket. Egybehangzóan elutasítják Fareed Zakariának a rendszer illiberális demokráciakénti minősítését is, hiába hozakodott elő vele Orbán Viktor Tusványoson 2014-ben. Kornai azért, mert a demokrácia elé biggyesztett jelző voltaképpen fosztóképző, Sárközy pedig azért, mert az „álcázott diktatúra” volna. A jogtudós viszont Körösenyi András vezérdemokrácia-minősítéséhez, amit Kornai szintén elvi alapon utasít el.

Kornai volt az, aki a kettejük végkövetkeztetésében megmutatkozó hasadást előre látta. „Úgy különböztetem meg a demokrácia és az autokrácia típus jellemzőit, hogy a demokrácia kategóriába „ne férjen bele semmiféle »illiberális demokrá-

cia« vagy »vezérdemokrácia.«⁴⁰ Ezzel szemben Sárközy úgy véli, Orbán Viktor kormányzását nem lehet sem autokráciának, sem diktatúrának és végképp nem lehet fasizmusnak nevezni, mert ez a felsorolt fogalmak „olyan mértékű kiterjesztését jelenti, amely aligha állja meg a helyét”.⁴¹

Nagybocsi Bocsai Sárközy Tamás Ottó Gyula Józsefet, az úriembert az ízlése tartja vissza a keményebb ítélkezéstől. Meg az érzelmei. „Orbán Viktort egyetemi hallgató kora óta ismerem, mindig jó magánemberi kapcsolatunk volt, sportszeretünk is hasonló. Szimpátiám azonban nem akadályozta annak, hogy kormányzására kritikai megjegyzéseket tegyek – számomra életkorától, államvezetői pozíciójától függetlenül mindig egy szeretetre méltó »vásott kölyök« marad, ahogy diákkorában megismertem.”⁴²

(Kitérő: Sárközy Tamást egyetemi hallgató korom óta ismerem, mindig jó magánemberi kapcsolatunk volt, sportszeretünk is hasonló – volt, egészen addig, amíg Orbán Viktor nem magánosította a sportot saját hóbortjai szerint. Szimpátiám azonban nem akadályozta annak, hogy legutóbbi könyvére kritikai megjegyzéseket tegyek – számomra életkorától, jogtudósi pozíciójától függetlenül mindig egy szeretetre méltó, szellemes, gunyoros, cinikus, bölcs egyetemi tanár marad, amilyenek a hetvenes évek közepén megismertem.)

Kornai János viszont nem a személyt nézi, hanem a rendszert. Pontosan és félreérthetetlenül fogalmaz,

³⁹ Magyar Bálint (szerk.): *A magyar polip – A posztkommunista maffiaállam*. Noran Libro, 2013.

⁴⁰ Kornai János: *Láttelel*, 193. oldal.

⁴¹ *Illiberális kormányzás*, 386. oldal.

⁴² *Illiberális kormányzás*, 18. oldal.

mint mindig. Az autokrácia „nem egy elmosódott »középsáv« a két végét, a demokrácia és a diktatúra között, hanem markánsan megrajzolható típus, abban az értelemben, amit Max Weber »ideáltípusnak« nevezett”.⁴³

Azt, hogy mennyire markáns, Orbán Viktor negyedik kormánya naponta érzékelteti.

A maga tiszta fogalmaival a minősítési licit ellenében óhajtott Kornai tudományos fogódzót adni, és később kissé rezignáltan azt mondta, nem nagyon jött be.

Am egyszer csak tekintélyes szövetségest talált Kis Jánosban, aki megállapította, hogy „Kornai autokrácia-tézisét igazolta az idő”.⁴⁴ A filozófus méltatja az elhatárolást, hogy semmilyen rezsim nem minősülhet egyszerre demokráciának és autokráciának is. Kornai tipológiája alapján pedig megalkotta az „autokratikus áttörés” fogalmát. Ezek jellemzői. Egy: átfogó, összehangolt támadás zajlik a jogállam valamennyi pillére, továbbá a médiapluralizmus ellen. Kettő: az intézkedések gyors ütemben követik egymást. Három: a lehengető támadássorozat a maradék önállóságukat még őrző intézmények nem képesek feltartóztatni.⁴⁵

Kis János szerint: vagy-vagy. Sárközy Tamás szerint: is-is.

Kornai pedig szép szerényen, ám annál nyomatékosabban figyelmeztet: „Az autokráciákban él a hajlam arra, hogy diktatúrává alakuljanak.”⁴⁶

Sárközy ellenben Déry Tibor remekművére hivatkozva konokul ismételteti, kötetről kötetre, hogy *Ítélet nincs*. Többszöri rákérdezésre viccel üti el az alapkérdést: „Az osztrák anyai nagyapám azt mondta nekem: Magyarország nagyon kiváló ország, két feltétel szükséges: egy Bécsbe szóló vasúti jegy és egy svájci útlevél.”⁴⁷

Akkor van diktatúra – böki ki végül –, ha lezárják a határokat.

Nem kéne megvárni.

Magyar tradíciók

Minek nevezzelek?

Illiberálisnak semmiképpen.

Legutóbbi kötetében Sárközy már-már veszekszik Orbánnal, hogy Zakaria zubbonyát önként magára öltötte: „ez politikai hiba volt, mert stigmatizálta a kormányzást”.⁴⁸ Ebből azért az is kicseng, könnyebb lenne „Brüsszellel” is boldogulni, ha nem ilyen dölyfösen, „ordító egérként” rontana neki.

Politikai támadásra csak politikai ellentámadás lehet a válasz, és Sárközy tartalmilag ennek minősíti a Sargentini-jelentést is. Végigveszi annak 12 pontját, ebben-abbán igazat ad neki (ilyen például az Alkotmánybíróság hatáskörének korlátozása, a civil szervezetek elleni törvény túlzásai, a migránsok és menekültek elleni hisztériakeltés), többségében azonban nem. Úgy véli, összességében a jelentés nem alapozza meg, hogy az Orbán-kormány „rendszeresen megsérti” az uniós alapértékeket, vagyis szerinte nincs alapja a szavazati jog felfüggesztésének. A jogállamiság Magyarország-

⁴³ Kornai, i. m. 180. oldal.

⁴⁴ Kis János: *Demokráciából autokráciába. A rendszertipológia és az átmenet dinamikája*. In: *Alkotmányos demokrácia*. Kalligram, 2019, 534. oldal.

⁴⁵ Kis János, i. m. 559. oldal.

⁴⁶ Kornai, i. m. 184. oldal.

⁴⁷ Farkas Zoltán: *Túlzások és eltúlzások*. Interjú Sárközy Tamással. HVG, 2019. július 11.

⁴⁸ Uo.

gon is fennáll, csak más módon, mint Nyugaton,⁴⁹ és igazán csak egyetlen teendő volna, a túlzások korrigálása.

Ezt várta volna el 2012-ben és 2014-ben is. Azóta túlzásra is túlzás jött.

Milyen lenne a túlságos túlzások nélküli Orbán-uralom. Vannak ötleteim.

Jó kis rendszer lenne. Nem tolnák túl a biciklit, hanem ülnének rajta, szelíden szemlélődve. Ilyet akar a magyar nép, vagy hasonlót. Elnyomót, aki nem nyom el nagyon, vezért, aki csak szavakban vitézkedik. Kevesebb harcot, több győzelmet. Célokat, amelyek nem szentesítik az eszközt. Erős, nagy pártot, amely minden nézetet befogad. Szocialista jellegű nemzeti kapitalizmust, magyar modellt európai szabadsággal. Önerőből gazdagodó oligarchákat, kevésbé luxuskitelű feleségeket. A túlkapások miatt a barátok orrára koppintó közhatalmat. Nemzeti sokszínűséget. Migránsmentes befogadást. Olimpiai aranyat zsákszámra, focisikereket kevesebb stadionnal. Poroszos iskolarendszert szabad szellemű oktatókkal. Gyógyulásra alkalmas kórházakat, hálapénzzel, vizitdíj nélkül. Hazafiságot nemzeti giccs nélkül, kereszténységet imádság nélkül. Propagandasajtót manipulációtól mentesen, etc.

*Ragyog, ragyog a búbánat iszapja.*⁵⁰

Elég a kesergésből, ennél több ok van a fájdalomra. Sárközy világképében a nyugati típusú polgárosodás, demokrácia, többpártrendszer, politikai váltógazdálkodás bukásának az volt az oka, hogy nem szá-

molt a magyar tradíciókkal.⁵¹ Helyes tehát a jogállamiságot a magyar tradíciókhoz illeszteni – egy olyan, homályban hagyott történelmi értékrendhez, amelynek taglalásától óvatosan eltekint. Értse mindenki úgy, ahogy akarja. De szerinte mindenképpen számot kell vetni vele, hogy a nyugati mintakövetés-polgárosodás húszéves korszaka a magyar történelemben kivételesnek bizonyult.⁵² Hiszen a polgári demokráciát már régóta szerződésbe fogláló nyugati-északi államokban a jogállamiság gazdasági, társadalmi és politikai feltételei jóval erősebbek, mint a félféudalizmusból a szovjet típusú diktatórikus rendszerekbe kényszerített kelet-közép-európai országokban, amelyek 1990-ben kerültek vissza a polgári demokrácia világába. Ez a Nyugattal való konfliktus fő oka.

Ezt mondja egy mérhetetlenül bölcs, tapasztalt, humánus, higgadt, a hatalmat kívülről-belülről jól ismerő, megértő, toleráns, ép jogérzékű, jó szándékúan cinikus, érzelemvezérelt ember.

Ami az én gyarló olvasatomban, közhelyekig csupasztítva, annyit tesz, hogy Magyarország, sorstársaival együtt, még éretlen a nyugati típusú demokráciára. Csak futólag flörtölt vele, és máris kiábrándult belőle. Önként.

Csakhogy ez nem igaz. Ezt a nyugati típusú demokráciát igenis erőszakkal döntötték meg. Törvényes választás után (2010), de mégis csak megpuccsolták, földbe döngölése azóta is zavartalanul folyik. Kormányzati szintű uszítás folyik

⁴⁹ *Illiberális kormányzás*, 402. oldal.

⁵⁰ Juhász Gyula: *Magyar táj, magyar ecsettel*.

⁵¹ *Illiberális kormányzás*, 61. oldal.

⁵² I. m. 148. oldal.

ellene, százmilliárdokból, óriási médiafölénnyel, rendületlenül. Íme a „magyar emberek akaratának”⁵³ megfelelő, erős nemzeti kormányzás, a tradíciók nagyobb dicsőségére.

Némi gondolatolvasással megsejthető, hogy Sárközy Tamásnak azért, végső soron, nincs túl jó véleménye sem ezekről a tradíciókról, sem a nyugati típusú demokrácia megdöntéséről. Talán még „a némi erőszakról” sem. Bár ki tudja.

Ezzel együtt úgy véli – és a könyv címében is ezt emeli ki –, hogy a közeli jövő nagy konfliktusa a liberális Európai Unió és a magyar illiberális kormányzás konfliktusa lesz. *Tusa* lesz (szóvicc), nem is rövid. Többmenetes. Ám itt is középre áll, és felvillantja a kompromisszum lehetőségét. Magyar részről meg kell szüntetni a radikális túlhajtásokat, „a jogállami eszme politikai okokból történő megsértését”, viszont az európai magállamoknak is tudomásul kell venniük, hogy Közép-Európa államai a történelmi múltjuk miatt „nem tudják sikerrel lemásolni a Nyugaton évszázadok során kialakult demokratikus mintákat”.⁵⁴

Hacsak úgy nem.

Mert Sárközy abban a tekintetben nem ismer kompromisszumot, hogy „civilizált, európai kormányzás nincs liberalizmus nélkül, az illiberális demokrácia nem demokrácia, hanem álcázott diktatúra”.⁵⁵ „A liberális alapelveket meg kell tartani, a kereszténydemokrácia nem térhet el tőlük.”⁵⁶ „A liberalizmus politikai

megbélyegzése szerintem súlyos politikai hiba, és szerintem ugyancsak nem fér össze a kereszténydemokráciával.”⁵⁷

„Soha nem hittem, hogy a politikai inkorrekttség lesz a jó, nem a politikai korrektség. Hogy az illiberális lesz a jó, nem a liberális. Igaza volt Merkelnek, hogy ez értékelhetetlen” – mondta a könyvbemutatón a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárármében. Amit hadd értsek úgy: korrektség és inkorrekttség, liberalizmus és illiberalizmus ügyében Sárközy Tamás nem középen áll.

Súlyos hiba.

A vásott kölyök visszazól

Sárközy Tamás tévedett.

Ezt maga Orbán Viktor mondta ki, hatalma teljes vértetében, országvilág nyilvánossága előtt.

Hiába volt a jogtudós jó szándékú és baráti intelme, Tusnádfürdőn, 2019. július 27-én Orbán Viktor ismét hitet tett az illiberális állam mellett, egyenesen Sárközy Tamásnak címezve szavait. Öt évre rá, hogy a magyar miniszterelnök a fogalommal berobbant az európai viták centrumába.

A Sárközynek szánt első pofon az volt, hogy nem kell sunnyogni a szó miatt, mert az nem más, mint a liberális demokrácia antitézise; az illiberális demokrácia „nemcsak szellemileg, hanem politikai program szempontjából is vállalható, életképes és racionális döntés”.⁵⁸ A második pofonnal téves tételnek mi-

⁵³ I. m. 154. oldal.

⁵⁴ I. m. 417. oldal.

⁵⁵ I. m. 124. oldal.

⁵⁶ *Túlzások és eltúlzások*. Interjú Sárközy Tamással.

⁵⁷ I. m. 389. oldal.

⁵⁸ A tusványosi beszéd itt elolvasható: https://hirtv.hu/hirtvkulfold/orban-viktor-beszede-a-xxx-balvanyosi-nyari-szabadegetem-es-dia-kt-a-orban-2485003?utm_source=feed&utm_medium=rss

nősítette, hogy „a demokrácia szükségszerűen liberális, és a kereszténydemokrácia is szükségszerűen liberális”, és hangsúlyozta, hogy Magyarországon „létrejött egy illiberális állam és egy valódi államelméleti, politikaelméleti modell, egy sajátos, kereszténydemokrata állam”. Ma az illiberális, „aki védi a határait, aki védi a nemzeti kultúráját, és elutasítja a külső beavatkozást és birodalomépítési kísérleteket”. Végül kiterjesztette a szabadságharcot a keresztény szabadság megvédésére.

Verbális toborzó illiberális bandériumoknak. Fájdalmas volt látni, ahogy átszellemült arccal tapsol a tömeg annak: „Nem kell félnünk, amikor a korszellemmel szemben vállalkozunk arra, hogy egy illiberális politikai és államrendszert építsünk föl.”

Csakhogy ez még a pódiumról megdorgált és kioktatott Sárközy Tamás fogalmaival élve is annyit tesz, hogy folytatódik a radikális és populista kormányzás, permanens (kreált) válságokon át, amelyben elsődleges politikai eszköznek tekintik az Alkotmányt. A politika lényege a „gazdagodás” marad, a holdudvart és magukat tovább vagyonosítják.

Tovább tombol a korrupció, a parvenü népség főurizál. A népszuverenitásra hivatkozva átértelmezik a jogállamiságot, most már európai tekintésben. Senki nem érezheti magát biztonságban. Nemcsak „részlegesen erkölestelen” eszközöket alkalmaznak, hanem teljesen azokat is. A politikai korrektséget minden szinten az inkorrektség váltja fel, a sértegető hang a fő szabály. És főleg: egy illiberális demokráciában eltűrhetetlen a haveri ellenvélemény.

A keresztény szabadságharc egyébr apró részletei még homályban maradnak.

Vajon most hogyan látja Sárközy Tamás, melyikből van több Orbánban: a nagy államférfi vagy a balkáni lótolvaj mentalitásából?⁵⁹

Nem fogjuk megtudni. Harmadik kötetével a hóna alatt a bölcs jogtudós megállt a pokol kapujában. Most Orbán Viktor beljebb tessékeli.

De semmi okunk kárörömrre.

⁵⁹ „Egy nyugati politikus mondta Orbán tevékenységéről, hogy a nagy államférfi és egy balkáni lótolvaj sajátos keveréke. No de Magyarország voltaképpen Kelet és Nyugat határán áll.” Sárközy Tamás: *Magyarország kormányzása 1978–2012*, 240. oldal.